

IZVJEŠTAJI ZAGREBAČKIH BISKUPA I NADBISKUPA

sačuvani u Vatikanskom arhivu

O. Atanazije J. MATANIĆ

Proučavajući odio (*»fondo«*) Vatikanskog arhiva, gdje se čuvaju izvještaji (*»Relationes«*) biskupija i nadbiskupija svega katoličkog svijeta, tamo od zadnjih desetljeća šesnaestoga stoljeća pa do početka našega stoljeća, posegnuo sam i za sveskom ili kutijom izvještaja zagrebačkih biskupa i nadbiskupa o njihovoj biskupiji odnosno nadbiskupiji. Na hrptu kutije leksi-konskog formata stoji napisano *»Zagrebiensis relationes«*.¹

Na slijedećim stranicama opisat ću kronološkim redom sve ovdje sačuvane izvještaje, a u dodatku izdat ću u cijelosti dva od njih, tj. biskupa Šimuna Bratulića iz godine 1607. i biskupa Franje Ergeljskoga iz 1634.

1) Prvi, dakle, ovdje sačuvani izvještaj o zagrebačkoj biskupiji, od nepunih triju stranica, datiran je u Rimu 12. srpnja 1607. Pisan je i predan Svetoj Stolici, u ime biskupa Šimuna Bratulića, posredstvom Pavlina oca Jure Bakića (*Bachich*, možda Bačić). Poznato je, da je Bratulić bio generalni starješina naših Pavlina. Kao takav postao je najprije biskup Siska, zvan kadkad *»srijemski«*, i rezidirao je u svome samostanu u Lepoglavi. God. 1603. premješten je u Zagreb, a umro je 1611.²

Iz ovoga njegova izvještaja vidi se, da su u ono vrijeme zagrebački biskupi teže dolazili u Rim, i to, kako on kaže, preko posrednika, osobito zbog turske opasnosti i zbog borbe protiv heretika, tj. protiv protestanata (v. niže *»Dodatak«*).

2) Drugi ovdje sačuvani izvještaj kratko je pismo biskupa Petra Domitrovića (1613—1628), iz mjeseca srpnja godine 1619. Pismo je upućeno Papi

¹ Ukoliko mi je poznato, kod nas Hrvata ovi su izvori, i to ne samo glede zagrebačke metropolije, do sada manje proučavani. Poznajem jedno mađarsko djelo o njima, koje navodim prema latinskom naslovu, jer je i za nas važno: Tihámer A. VANYÓ O.S.B., *Relationes ad limina episcoporum de statu dioecesium ad coronam S. Stephani pertinentium, 1600—1850*, Pannonhalma (Mađarska) 1933 (cf. *Croatia Sacra* 1936, gdje ga je kraće prikazao M. Vanino). Pisac je doista proučio sve izvještaje biskupija i nadbiskupija nekadašnjeg kraljevstva *»krune sv. Stjepana«* pa je tako uzeo u obzir i četiri od hrvatskih biskupija: bosansko-đakovačku (str. 74—84), srijemsku sa sjedištem u Petrovaradinu (str. 221—224), zagrebačku (str. 328—353) i senjsko-modrušku (str. 353—402). Djelo je pisano mađarskim jezikom, donoseći opis i sadržaj gotovo svih izvještaja dotičnih biskupija, a od nekih izvještaja donosi izvatke na originalnom, latinskom ili talijanskom, jeziku. Sto se tiče zagrebačke biskupije, odnosno nadbiskupije, Vanyó donosi doslovce samo kraći izvadak iz Bratulićeva izvještaja god. 1607. U dužem zaključku knjige pisac govori o provođenju tridentiskih odredaba u našim biskupijama, kako to pokazuju ovi izvještaji. Vanyóov popis i opis izvještaja zagrebačkih biskupa ne čini moj rad suvišnim, jer je ovaj pristupačniji nasoj znanosti, a zatim je potpuniji i korisniji. — Općenito napominjem, da prve podatke o pojedinim osobama i predmetima zagrebačke biskupije-nadbiskupije treba tražiti kod: D. FARLATI, *Ilyricum Sacrum*, V, Mleci 1775; (Razni), *Kulturno povijesni ZBORNIK zagrebačke nadbiskupije u spomen 850. godišnjice osnutka. I. Dio*, Zagreb 1944; te druga djela enciklopedijske ili bibliografske naravi.

² V. o njemu prije svega FARLATI, nav. sv., str. 553—557; u Zagreb je bio premješten iz Siska, odnosno iz Lepoglave, gdje je kao takav rezidirao.

osobno, a biskup se ispričava, što ne može obaviti dužnog posjeta, kao ni prošlih godina, i da ne može dati niti izvještaja.³

3) Od biskupa Franje Erghelius-a (1628—1637) potječe treći ovdje sačuvani izvještaj, datiran 23. travnja 1634. Pisan je veoma lijepo i čitljivo, a sadrži šest listova odnosno jedanaest stranica. Erghelius, međutim, nije došao u Rim osobno, jer da ima, veli, oko 80 godina; poslužio se posrednikom, poznatim našim crkvenjakom i piscem Ivanom Tomkom Mrnavićem, koga u popratnom pismu biskup nazivlje kanonikom i lektorom zagrebačke stolnice te bosanskim biskupom i svojim koadjutorom (zanimljivo je, da je Mrnavić god. 1628. bio u Rimu, a zatim je dospio u Zagreb, čini mi se kao osobni Ergheliusov prijatelj; umrli su iste godine). Izvještaj je dosta zanimljiv, te u dodatku donosim i njega u cijelosti.⁴

4) Od glasovitog biskupa Martina Borkovića (1667/8—1687) nalazimo ovdje samo jedan izvještaj, četvrti od sačuvanih, datiran u Zagrebu 1. listopada 1675. Predan je u Rimu posredstvom zagrebačkog kanonika Stjepana Dojčića, koji je kasnije postao titularni krbavski biskup.⁵ Izvještaj je pisan veoma lijepo i zanimljivo, ali je nažalost kratak (samo dvije stranice).⁶

5) Godine 1700. predao je »preko posrednika« biskup Stjepan Pelačić († 1703) peti ovdje sačuvani izvještaj. Sastoji se od triju stranica, koje su veoma oštećene, tako da nisam uspio pročitati ni potpunoga nadnevka izvještaja.⁷

6) Šesti ovdje sačuvani izvještaj potječe od Martina Brajkovića, prijašnjeg senjsko-modruškog biskupa (u Zagrebu od 1704. do 1708.)⁸ Izvještaj nema nadnevka, a predan je u Rimu 28. siječnja 1708, i to posredstvom Nikole Gotthala biskupova generalnog vikara. Ima usve pet dužih stranica i sadržajno je dosta bogat i značajan, te ga kanim s vremenom objaviti u cijelosti.

7) od poznatoga biskupa Maksimilijana Vrhovca (potpisan »Verhovacz«, a upravljao je zagrebačkom biskupijom 1787—1821) ima ovdje više dokumenata, uz one koji su s njima u vezi na razne načine.

Među ovim dokumentima nalazimo dva izvještaja o biskupiji. Prvi je datiran 15. veljače 1794. Pisan je vlastoručno i veoma lijepo, a sadrži usve 18 stranica folijskog formata. Izvještaj je sadržajno prevažan, te ga kanim objaviti u cijelosti.

Ipak, Vrhovac je predao u Rimu ovaj svoj izvještaj preko posrednika. Tako vidimo, da je i u ovo doba, koncem 18. i početkom 19. stoljeća, veoma teško bilo zagrebačkim biskupima pohađati Rim, poglavito zbog »poteškoća vremena« (francuska revolucija, Napoleon, itd.). Od istoga Vrhovca nalazim ovdje još samo jedan duži izvještaj, od 15 stranica folijskoga formata, datiran u Zagrebu 29. prosinca 1816, a poslan iz Beča 4. veljače 1817. Dakle između ovih dvaju izvještaja ima preko 20 godina. Inače, i ovaj drugi Vrhovčev izvještaj čini mi se dosta vrijednim, iako se u njemu pozivlje na onaj iz godine 1794, koji nazivlje »fundamentalis«. Ovo bi moglo značiti, da između tih dvaju izvještaja nije bilo drugih, svakako ne značajnijih.

³ O P. Domitroviću vidi također FARLATI, nav. sv., str. 558—561, gdje se tvrdi, da je umro utopljen.

⁴ Franjo Ergeljski, kako ga danas nazivljemo, bio je turskog podrijetla te se prvotno zvao Hasanović: FARLATI, nav. sv., str. 561—571. — Ovdje bi trebalo produžiti govor o Ivanu Tomku Mrnaviću. Farlati ga češće spominje, osobito u 4. svesku gore navedenog djela (str. 80—81 i 138—140), jer je, između ostaloga, i autor više povijesnih djela. Koliko mi je poznato, najnovija monografija o njemu pisana je na mađarskom jeziku: F. GALLA, *Mrnavics Tomkó János . . .*, Budapest 1940.

⁵ O Dojčiću kao krbavskom biskupu v. FARLATI, nav. dj., IV (1769) str. 150 i slj.

⁶ O biskupu Borkoviću v. prve podatke kod FARLATI, sv. V, str. 585—588.

⁷ FARLATI, nav. sv., str. 589—592, gdje se Pelačić nazivlje *Selišević*.

⁸ FARLATI, sv. IV, str. 148—157, o Brajkoviću kao senjsko-modruškom biskupu, a zatim sv. V, str. 592 o Brajkoviću u Zagrebu.

Na izvještaj iz god. 1816/17. Vrhovac je dobio iz Rima duži odgovor, na koji je on opet uzvratio dopisom, od 6. veljače 1820, kojim štošta dodaje i razjašnjuje u vezi s izvještajima. U ovom dopisu veli također, da je god. 1803. izdao »*Constitutiones Dioecesanæ*« za kler te dva katekizma za puk, i to na hrvatskom i na »slavonskom« jeziku.⁹

8) Deveti i deseti od ovdje sačuvanih izvještaja dugujemo biskupu, zatim nadbiskupu i kardinalu Jurju Hauliku (1837—1869). Prvi od njegovih izvještaja datiran je 18. lipnja 1862, a sadrži 15 stranica folijskoga formata. Iako je, dakle, dosta opširan, sadržajno nije naročito bogat, jer veli u njemu Haulik, da ne duži riječima, budući da je u Rimu predobro poznato stanje njegove metropolije iz godine 1855. Kako je poznato, godine 1852. zagrebačka je biskupija postala nadbiskupijom i metropolijom, i to upravo zauzimanjem J. Haulika, koji tako postaje njezin prvi nadbiskup i zatim kardinal. Nažalost, njegova izvještaja o biskupiji iz god. 1855, ili ranijih, ovdje ne nalazimo.

Drugi od Haulikovih izvještaja datiran je 13. siječnja 1867. (godina hrvatsko-ugarske nagodbe!). Ima usve deset većih stranica, ali se nadbiskup često pozivlje na izvještaje od 1862. ili 1855.¹⁰

9) Od nadbiskupa Josipa Mihalovića (1870—1891) potječu tri ovdje sačuvana izvještaja (dakle jedanaesti, dvanaesti i trinaesti).

Prvi je od njih datiran 20. lipnja 1875. Izgleda, da je doista prvi od svih Mihalovićevih izvještaja, jer ga predhodi nadbiskupovo pismo od četiri stranice, upravljeno Papi, kojim se ispričava za zakašnjenje izvještaja i veli, da je također politički puno zaposlen (morao je, poslije »Nagodbe«, često putovati u Peštu kao član parlamenta). Izvještaj ima 20 stranica folijskoga formata i od temeljne je važnosti o ondašnjem stanju nadbiskupije.

Drugi ovdje sačuvani Mihalovićev izvještaj nosi nadnevak od 22. studenoga 1885., a ima sedam stranica velikoga formata. Veli nadbiskup, da je ovo izvještaj za godinu 1881., a često se u njemu pozivlje na pređašnji iz 1875.

Treći sačuvani Mihalovićev izvještaj datiran je već 20. siječnja 1886., te veli nadbiskup, da vrijedi za zadnje četverogodište (1881—1885). Ima usve osam većih stranica, ali sadržajno mi se ne čini naročito važan.

10) Četrnaesti i petnaesti od ovdje sačuvanih izvještaja potječu od nadbiskupa Jurja Posilovića (1894—1914).¹¹

Prvi je veoma opširan, jer ima 54 stranice većeg formata, a datiran je 31. prosinca 1897. Pisan je veoma lijepo i čitljivo i od temeljne je vrijednosti za poznavanje stanja zagrebačke nadbiskupije koncem prošloga stoljeća. U njemu svjedoči Posilović, da je njegov predšasnik god. 1889., malo prije smrti, dao svoj posljednji izvještaj Svetoj Stolici.

Drugi je sačuvani Posilovićev izvještaj datiran 7. prosinca 1901., a ima 22 stranice. Nadbiskup se u njemu često pozivlje na pređašnji izvještaj iz god. 1897.

Zaključno mogu napomenuti, da su svi izvještaji zagrebačkih biskupa i nadbiskupa pisani latinskim jezikom i često krasnom kaligrafijom. Očito je, međutim, da sačuvanih izvještaja ima razmjerno malo, jer bi ih trebalo biti, po mome mišljenju, oko stotine. No, kako pokazuje ovaj opis, i ovih 15 sačuvanih izvještaja od prevelike su važnosti i vrijednosti za crkvenu i vjersku povijest Zagreba, odnosno njegove biskupije i metropolije između 1600. i 1900. godine.

⁹ Od velike bibliografije o M. Vrhovcu navodim samo: F. CVETAN, *Constitutiones Maximiliani Vrhovæ episcopi Zagrebiensis et Josephinismus*, Romæ, Pont. Institutum utriusque iuris, 1941 (rečene *Constitutiones* tiskane su u Zagrebu 1805.).

¹⁰ O postanku zagrebačke nadbiskupije i metropolije god. 1852. imamo do sada jedinu temeljnu i vrijednu radnju od F. Šišića: *Kako je postala zagrebačka nadbiskupija (11. dec. 1852)*, u *Starinama*, knj. 40, Zagreb 1939, str. 1—74. O nadb. Hauliku poznata je monografija V. Deželica: *Kardinal Haulik*, Zagreb 1929, t.j. 60 godina poslije smrti.

¹¹ O zagrebačkoj nadbiskupiji poslije smrti kardinala Mihalovića te o imenovanju njegova nasljednika Posilovića pisao je I. VITEZIC: *Beč i Vatikan u borbi za nadbiskupa u Zagrebu*, u *Hrvatskoj rev.*, 13 (1963) 203—221.

Dodatak:

1) Izvještaj biskupa Šimuna Bratulića o zagrebačkoj biskupiji god. 1607.

Illustrissimi et Reverendissimi Domini

Reverendus Pater Dominus Frater Simon Brattulich totius Ordinis sancti Pauli primi Aereimitae Generalis, Divina Providentia ac Sanctae Sedis Apostolicae gratia Episcopus zagrabiensis, multis praepeditus negotiis et occasione bellicorum tumultuum, qui a longo tempore in illis partibus vigerunt et adhuc vigent, de praesenti rationem redditurus de regimine et administratione Ecclesiae zagrabiensis, cui iam a tribus annis praeesse dignoscitur, ad Urbem accedere nec per se ipsum limina Apostolorum, prout decet, visitare non valens, Me, meritis licet imparibus, ad huiusmodi effectum, prout suis sanctissimo Domino Nostro ac Illustrissimis et Reverendissimis Dominationibus Vestris directis litteris constat,¹⁷ deputavit et ad Romanam Curiam transmisit. Quicquid igitur de huiusmodi Ecclesiae ac totius dioecesis zagrabiensis statu noverim non longis verborum ambagibus sed summarie tantum nomine suo referam.

Civitas Zagrabiensis est in Provincia Sclavoniae, quae quidem Provincia ab antiquo tempore ad Coronam Regni Hungariae spectat et pertinet, habens Ecclesiam Divo Stephano dicatam, Archiepiscopi Colocensis suffraganeam. In qua sunt triginta duo Canonici, ex quibus duo Praepositi et duodecim Archidiaconi; et praeter illos sunt et etiam (?) duodecim alii Canonici, quorum unus est Praepositus, qui ab Ecclesia Csasmensi, quae a Turcis desolata et funditus eversa extitit, ad Ecclesiam Zagrabiensem translata fuerunt et ipsius Ecclesiae Zagrabiensis Praebendarii seu Mansionarii dicuntur et omnes divinis officiiis quotidie in illa intersunt. Et est ornamentis ecclesiasticis ad divinum cultum necessariis pro tempore et loco ac tenuitate fructuum (lv) satis decenter ornata.

Isti autem Archidiaconi debitis temporibus suos in dioecesi visitant districtus.

Habet etiam Seminarium ad iuventutem illarum partium in bonis disciplinis et religione catholica instruendam, et dum illius adolescentes in maturum pervenerunt statim ad Civitates Viennensem, Olomucensem et Bononiensem, in quibus proprium etiam habent Collegium, ad studia prosequenda transmittuntur.

Dioecesis Zagrabiensis est ampla, et in ea olim erant duodecim circiter millia Collonorum, qui omnes Episcopo pro tempore existenti veram oboedientiam praestabant. Sed nunc a Turcis maior pars occupatur, et in angustum redacta est.

In ea sunt tria Monasteria Ordinis sancti Pauli primi Aereimitae, et totidem sancti Francisci, sed nulla alia. Parochiales Ecclesiae vero sexaginta circiter, quae per presbyteros, de vita, moribus et idoneitate satis commendatos, deserviuntur.

Populus istius dioecesis totus est catholicus, praeter paucos Nobiles, qui tamen praedictum Reverendum Episcopum summo honore et amore prosequuntur, et quotidie aliquem ex illis doctrina et exemplo ad viam salutis reducit. Ita ut Clerus, Nobilitas et Populus non solum Dioecesis, sed totius Provinciae, illum tamquam Patrem Patriae colunt. Et cum propter bellicos tumultus in Regno Hungariae noviter exortos Procere Regni simul cum omnibus Regnicolis catholicis a duobus annis semper in armis et paratum exercitum in apertis campis contra Haereticos tenere coacti fuerint, omnes

¹⁷ O. Juraj Bakić, pravi pisac izvještaja, aludira na pismo, kojim je bio opunomoćen kao posrednik. Iz pisma, koje se nalazi uz izvještaj, saznajemo, da je Bakić bio u ono vrijeme vikar remetskoga samostana.

sum umbra alarum suarum protegens, pro Religionis catholicae defensione tamquam bonus Pastor, cui curam gregis sibi commissae(!) nunquam deserit, cum illis semper interfuit et illius /2r/ prudentia suam Dioecesim a multis incursionibus es...(?)

Et haec sunt, quae de statu huiusmodi referre possum, Deum optimum maximum supplicibus votis exors ut Dominationes Vestras Illustrissimas et Reverendissimas diu conservet incolumes illisque Hostereos (!?) tribuat annos.

Dominationum Vestrarum Illustrissimarum et Reverendissimarum
Humillimus servus

F. Georgius Bakijch

2) Izvještaj biskupa Franje Ergeljskoga o zagreb. biskupiji god. 1634.

Beatissime Pater.

In Christi nomine. Amen. Anno a Christi nativitate millesimo sexcentesimo tricesimo quarto, die vigesima tertia Aprilis, id est Dominica *Quasi modo*, ego Franciscus Erghelius, Dei et Apostolicae sedis gratia Episcopus Zagrabiensis, Sanctae Mariae de Thopuzka Abbas Commendatarius, ac Sacrae Caesareae Regiaeque Maiestatis Consiliarius etc. pro debito officii mei episcopalis et Ecclesiae sponsae meae, cum iuxta sacrorum Canonum decreta et praesertim Constitutionem felicitis memoriae Syxti Quinti visitare sacra Apostolorum limina personaliter nequeam, utpote circiter octuagenariam aetatem agens, alioquin omnipotentis Dei gratia animo sensibusque omnibus integris valens, Rev. mum Dominum Ioannem Toncum Marnavitium, eiusdem Dei et sedis Apostolicae gratia Episcopum Bosnensem, Canonicum et Lectorem meae Cathedralis Ecclesiae necnon Coadiutorem meae senilis aetatis, mei loco ad partes Sanctitatis Vestrae humiliter transmitto, Beatitudinem Vestram demississime orando, quatenus eundem loco mei sacra Apostolorum limina visitare Vestramque Sanctitatem de statu Ecclesiae meae informare necnon monita Sanctitatis Vestrae accipere, et ad me exequenda, cum benedictione Apostolica universae Ecclesiae meae impartienda, perferre, permittere dignetur.

Status porro Ecclesiae Zagrabiensis meae curae commissae talis est. Est illa in ea parte terrarum, quam prisca scriptores Pannoniam Interamnamque, sive Saviam appellarunt, recentiores Sclavoniae Regnum vocant, sub Metropolitanato Archiepiscopo Colocensi Hungariae, sicuti etiam sub dominio temporali sacrae Coronae Hungarorum. Amplitudo eius a septentrione in meridiem habet itinerationem quinque dietarum, ab occidente in orientem trium itidem dietarum, ubi antequam a Turcis detruncaretur per decem dietas percurreret. Cathedralis Ecclesia eius sedes a sancto Ladislao Rege in memoriam sancti Stephani Regis Apostolici fundata et dicata, amplissima capacitate et nobilissima structura, solido marmore, assurgit in Arce Zagrabiensis /f. 2/ oppidi, a residentia Capitulari »Capituli« denominati, ad radices antiquae liberae Regiae civitatis montis Graecensis dictae, dioecesanae eiusdem Cathedralis Ecclesiae.

Corpus Ecclesiae, viginti octo sacris Aris decenter ornatum, illustratur nobilissimo choro et cathedra pontificali, necnon insigni organo, et omnimoda sacra et pretiosa suppellectili instructissimo sacrario. Reliquias insigniores habet: Sancti Stephani Regis Apostolici caput medium, integrum corpus unius Sancti Infantuli innocentis, Fistulam integram manus sancti Petri Martyris argentea theca inclusam, necnon partem Fistulae manus sancti Ladislai Regis, theca linea aurata conservatam. Maiorem Aram, magnae vastitatis, nuper cum maiori parte testudinis templi flammis absumptam,

ego ex mea paupertate, accedentibus aliquibus eleemosynis, in antiquam splendorem et integritatem Deo dante restitui.

Inseruiunt diurnis nocturnisque sacris officiis in eadem Ecclesia triginta et unus Canonici, ex quibus sunt quatuor praecipuae dignitates, quae columnae Ecclesiae appellantur, nimirum Praepositus maior, Lector, Cantor et Custos, necnon Praepositus Chasmensis Capituli, ex finibus Turcarum ad Cathedralē translati; item Archidiaconus Cathedralis, qui etiam officio supremi Poenitentiarum fungitur, decemque alii Archidiaconi insignioribus Ecclesiis Dioecesis cum autoritate ordinaria, visitandi et corrigendi Parochias, inter illos ab antiquo partitas, inter quos Archidiaconos Praepositus etiam maior, id est prima dignitas censetur; reliqui Canonici Magistri appellantur. Praeter hos perpetuo servitio mancipantur duodecim inferiores sacerdotes, Praebendarii appellati, e quorum numero novem titulo Canonici Chasmenses decorantur, interque eos Lector, Cantor et Custos eodem titulo Chasmenses, qui duodecim sacerdotes perpetuo cantu officia diurna nocturnaue peragunt.

Accedit seminarium clericorum per Episcopum et Capitulum fundatum, dotatum et gubernatum, in particulari domo Arci Episcopali, in oppido Capitulari adiacens, in quo ad praesens sexdecim clerici numerantur, ex quibus aptiores accedunt ad Collegium Patrum Iesuitarum, sub praefectura unius Canonici et disciplina /f. 3) Sublectoris, qui etiam festivis diebus omnibus divinis inseruiunt, et praeterea ferialibus diebus, nocturnis et vespertinis officiis necnon maturo (sic!) sacro, quod summo mane perpetuo decantatur. Extat aliud quoque minus Ecclesiae seminarium, sub cura et directione unius Canonici nostrae Cathedralis, Bononiae olim a quodam Canonico huius Ecclesiae fundatum, quod vexatione iniusta et potenti oppressione quorundam Nobilium Bononiae ad extrema redactum, iam exemplari iustitia Sanctitatis Vestrae et patrocinio Em.mi Principis Rev.mi Cardinalis Domini Francisci Barberini in Romana rota, incipit caput a miseris attollere, in quo secundum possibilitatem parentum numerus alumnorum sustentatur.

Extat et tertium seminarium, partim a diversis Canonici demortuis, partim a me in Austria Viennae fundatum, in quo duodecim iuvenes Ecclesiae nostrae ad praesens aluntur, et in disciplinis catholicis apud Patres Iesuitas educantur.

Et sicut Episcopus residet in Arce sua episcopali, turribus, propugnaculis et bellicis instrumentis sumptu episcopali munita et custodita, ita Collegium Canoniorum in adiacenti oppido muris cincto incolit domus pertinentes ad fabricam et ornatum Cathedralis Ecclesiae, cui dictarum domorum pretia post mortem cuiuslibet Canonici debentur, ex donatione Episcopi pro tempore existentis, ad patronatum cuius Episcopi omnia beneficia et dignitates Ecclesiae, excepta maiori Praepositura, quae cum collatione Episcopatus iuris est Regii, absolute pertinent.

Ad mensam episcopalem pertinent sive pertinebant plura milia rusticorum cum aliquot Comitibus, multis oppidis et plurimis pagis, qui maxima ex parte a Turcis usurpati, partim etiam a Valachis Schismaticis, intra fines catholicos admissis, occupati; partim etiam per antecessores Episcopos saecularibus infeudati, inter quos immediatus praedecessor meus centum circiter rusticos optimos infeudando et oppignorando alienavit; ita diminuta est dicta mensa, ut ex centum circiter rusticis adhuc superstibus vix Episcopus vivere possit, et necessaria tam in Arce residentiae suae quam in aliis existentibus /f. 4/ in finibus bonorum suorum subministrare.

Capitularis item mensa, ex aliquot millibus rusticorum, pluribus oppidis et pagis constans, pari conditione imminuta est, accedente usurpatione multarum decimarum, per haereticos et catholicos in utraque mensa facta. Veru-

menimvero cum Capitulares, mortuo seniori Canonico et vacante pinguiori praebenda suo praebendario, consueverunt optare illa, peiori iunioribus relicto, ii qui sunt seniores sufficienter sunt provisi. Iuniores vix subsistunt, ex qua re minuitur Charitas inter fratres, quae procul dubio vigeret si auctoritate Apostolica praebendae sive beneficia ad aequalitatem reducerentur. Inter dictos Capitulares Lector, qui est secunda columna sive dignitas, Cancellarii officio fungitur et tenetur alere Notarium Capituli, et Sublectorem, id est Magistrum studiorum, pro quo onere duplam portionem distributionum in decimis percipit; sicuti et Cantor, tertia dignitas, qui choro praest, Succentorem tenetur alere; quarta quoque dignitas, hoc Custos, qui propter sacrarium et sacri thesauri curam, tenetur Sacristam alere. Qui Custos inaudito in aliis omnibus Ecclesiis exemplo, licet sit quarta columna, et de iure debere quartum stallum habere in choro, post omnes Archidiaconos debet sedere, tertio decimo loco, quod inconueniens Sancta Sedes facile potest emendare. Sicuti et illud quod Praepositus Chasmensis Capituli, non solum ex statuto dicti Capituli, nullam auctoritatem in illo exercet, sed iubentur Canonici nec aue illi dicere; qui Capitulares Chasmenses, cum (sicuti supra dictum est) sint etiam praebendarii Cathedralis Ecclesiae, competenter mensam ab Episcopis et Capitulo assignatam habent. Iidem Capitulares Chasmenses gaudent privilegio Executionum certarum in Regno cum aliquo emolumento, sicuti et Cathedralis Ecclesiae faciendarum. Ex praefatis tamen Archidiaconatibus quatuor integri a Turcis occupantur, quatuor alii per eosdem (Turcas) notabiliter diminuti, ut vix reliqui duo cum Cathedrali integri subsistant.

In oppido Capitulari extat Ecclesia Sanctae Mariae olim abbatialis ordinis Cisterciensis, quae cum ea parte reddituum, quibus immanitas Turcica pepercit, incorporata est seminario Cathedrali, assignata provisione Capellano quotidiano, qui etiam Parochi /f. 5/ oppidani fungitur officio. In eadem Area Capitulari extat monasterium Franciscanorum de observantia, decenter ab illis conservatum et cultum, cum cathedra concionatoria, singulis diebus festis; cuiusmodi cathedram in Cathedrali Canonici omnes, exceptis quatuor columnis, per turnum sive per vices conscendere ex mandato Episcopi tenentur nemine ex hesternis admissio.

Sunt etiam duae domus pauperum sive hospitalia prope Arcem, altera per Episcopum altera per Capitulum sustentatae; post Arcem excurrit pagus, Vicus Latinorum appellatus, cum Ecclesia parochiali sancti Petri, sub omnimoda iurisdictione episcopali; sicuti oppido capitulari succedit alter pagus, nova Villa appellatus, cum domibus praebendariorum pluriorum pluriumque aliorum incolarum cum Ecclesia parochiali sancti Ioannis, sub omnimoda itidem iurisdictione capitulari. Sicuti enim Episcopus in omnibus suis bonis ita et Capitulum merum (?) et mixtum obtinent imperium, non solum super personas subditas, sed etiam super eorundem fortunas, sine ulla appellatione ad aliquem; ob reverentiam tamen sacrorum Canonum utrumque Tribunal habet deputatum iudicem, saecularem cognitorem causarum sanguinis.

Abbatia Sanctae Mariae de Thopuska, a centum ferme annis Episcopis pro tempore existentibus commendata, ditissima olim et amplissimae iurisdictionis, cum in ipsis finibus Turcicis tota fere desolata existat, admodum exiguo vel nullo emolumento est Episcopis. Sed quod imprimis labefactat episcopalem mensam est protervia Valachorum, qui indulgentia Principum saecularium ex oris Turcicis intra fines episcopatus Zagrabiensis excepti, fixis quinque millibus domiciliorum, ut plurium in solo episcopali, freti armis militum et praefectorum Germanorum, in illis finibus stipendio Germanico excubantium, nulla in re episcopale dominium agnoscunt, quin imo pertinacissime schisma et errores Graecanicos retinentes, graves accolae (?) proxi-

mis catholicis imminet. Quicquid ante quatuor annos fictus ille Constantiopolitanus Archimandrita, et post illum duobus annis eiusdem farinae Acriditarius, Archiepiscopus nuncupatus, /f. 6/ Apostolicae et Sacrae Congregationi de propaganda fide imposuerint, cum uterque ipsorum nil minus quam de uniendis Ecclesiae Catholicae praedictis Valachis egerint sive cogitaverint, sed eos potentissime in erroribus Graecis confirmaverint, et Turcicae parti restituere conati fuerint. Hinc cum Simeon quidam, Britanniae Episcopus appellatus, sub felicitis recordationis Paulo Quinto Romae, potius nomine, quam re, Catholicae Ecclesiae unitus, nuper e vivis excesserit, et quidam ex Agalone Monachus a Schismaticis in Turcia residentibus ipse sacerdos consecratus sit, per praefatum Bosnensem Coadiutorem meum egi apud Caesaream Maiestatem ut excluso homine publice schismatico et haeretico de coetero concedatur Valachis Episcopus. quippe qui superiori anno Romae sese Catholicae Ecclesiae univit, ita tamen ut non sicut Episcopus, sed Vicarius Episcopi Zagrabienis, iuxta Sacrorum Canonum decreta, eisdem Valachis praesit. Pro quo negotio rogo ut Sanctitas quoque Vestra auctoritatem suam apud Caesaream Maiestatem interponat, sicuti etiam apud eandem efficiat, ut iuxta sententiam auctoritate suae Maiestatis per Palatinum Hungaricum latam, praedicti Valachi saltem in decimis persolvant et Episcopum Zagrabiensem admodum et instar reliquorum colonorum episopalium recognoscant.¹³

Adiacet oppido Capitulari in edicto colle libera Regia Civitas, Mons Graeciensis appellata, frequenti colono sub senatu loci habitata, in eaque parochialis Ecclesia sub invocatione sancti Marci sufficienter dotata et divinis provisa servitiis; intra cuius Civitatis ambitum extat Collegium Patrum Iesuitarum, cum scholis a viginti quinque annis, partim opera Episcoporum Zagrabienis partim Nobilium Regni fundatum et dotatum. In cuius scholis, cum nulla Cathedra Theologica fundata extaret, ex mea paupertate nuper pro servitio mei Cleri cathedram casuum conscientiae fundavi.

Item monasterium Patrum Capucinatorum (sic!), et praeter praefatam parochialem Ecclesiam, adhuc una sancto Ioanni dicata, in qua Civitate, sicuti et in tribus aliis liberis Regiis Civitatibus meae Dioecesis, nimirum Varsadiensis, Crisiensis et Caproncensis, et uno verbo in universa iurisdictione mea, Dei gratia et Praelatorum Zagrabienis vigilantia /f. 7/ nullae reliquiae haeresis supersunt, quamvis Episcopatus Zagrabienis novem Episcopatus ut plurimum haeretica labe infectis finibusque attingat, excepta Insula Murakeōi appellata, a fluviis Mura et Dravo circumvallata, in qua tamen Dei gratia tales progressus iam fecit Catholica religio ut eliminatis undique cathedris haeticis decem parochos catholicos in amplissima illa regione habeat, inter quos etiam Cathedralis Ecclesiae Canonicos ob sufficientium parochorum penuriam, accedente conatibus meis, favore Principum Zriniorum, Regionis dominorum.

Praeter Regulares supranominatos, in area Capitulari et in Civitate Montis Graeciensis, sunt in mea Dioecesi tria insignia monasteria Eremitarum sancti Pauli, quantum autem eiusdem religionis egregio prae...tum. Apud portam dictae Civitatis Montis Graeciensis est etiam tertia domus pauperum sive hospitale, a civibus sustentatum. Franciscanorum item de observantia sex alia monasteria. Sunt et aliqua alia monasteria desolata, alia, licet extantia, desolata tamen propter bona a Dominis terrestribus paulo ante ab haeresi ad fidem catholicam conversis occupata; sicuti et aliqua bona monialium, quae iam nullae habentur, cum alias aliquot illarum monasteria existissent, et maxime talibus monasteris sexus foemineus in hac Dioecesi indigeat. Amplissima quoque Hospitalarium sancti Ioannis Heirosolymitani sive me-

¹³ Svrčaćam pozornost na ovaj podatak o poznatom Simonu Vratunji i pitanju oko njega u 17. stoljeću (v. razna djela J. Simraka).

di... per saeculares bona occupantur. Pro quibus recuperandis, sicuti, et pro pluribus bonis episcopalibus (ut dixi), contra Canones et contra omne ius et fas per antecessores meos saecularibus infeudatis, nisi Sanctitas Vestra apud Caesaream Maiestatem intercedat, spes nulla restat.

Numerum parochiarum Dioecesis meae, quae (?) non opprimitur a Turcis, difficile est adamussim colligere, cum ea sit confinium Turcis expositorum conditio ut incredibilibus mutationibus subiaceant perpetuo. Hinc aliae destruuntur, aliae reparantur, mox aliae ab haereticis ereptae, restituntur, attamen /f. 8/ computatis computandis supra ducentae extant, omnes ritus catholici Romani, plurimae quarum adeo numerosos habent parochianos ut ex qualibet illarum plures aliae fieri possent, et revera id fieri deberet, si copia sacerdotum adesset, propter quorum inopiam perpetuo aliquot ipsarum suo pastore destituuntur, cum magno animarum praeiudicio. Unde cogor succurrere ipsis per Canonicos et Praebendarios meae Cathedralis, item per monachos in Dioecesi existentes, et ipsi Archidiaconi, dum sacram parochiarum visitationem annum peragunt, pluribus in locis munus parochi coguntur obire. Accedit ad numerum parochianorum res alibi insolita, parochis vero vix ferenda et toleranda; cum enim domus parochianorum non aliquo certo et unito pago contineantur, sed sparsim per varia loca Dioecesis distrahantur adeo ut aliqua parochia decem vel duodecim miliaria stalira (?) in circuitu habeat, fit ut neque parochiani ad parochum, et ad ipsam parochialem ecclesiam, facilem et commodum accessum habeant, nec ipse parochus sufficienter cognoscere necessitates sui gregis et illi occurrere valeat, praesertim iniuria temporis accedente, vel hostibus dioecesis turbantibus. Et quoniam ipsimet parochi quolibet die festo ad conciones ad populum habendas obligantur, pauci sunt qui pensum (?) quotidianum breviarii integraliter persolvunt, cui inconvenienti nullum aliud remedium occurrit, nisi ut Sedes Apostolica paternis visceribus cum parochis tantum et non aliis clericis Ecclesiae Zagrabiensis dispensaret, ut redacto quotidiano pensu breviarii ad tres psalmos et tres lectiones, sicuti ex breviario Zagrabiensis Ecclesiae universus clerus a die Paschatis usque ad octavam Pentecostes ab ipsa fundatione Ecclesiae recitare consuevit, longioribus officiis non adstringerentur; sic enim inter maximos labores et viarum difficultates propter brevitem sacrum pensum persolverent, quem propter prolixitatem pauci persolvunt, tempore paschali excepto. Item si iuxta dispensationem (f. 9) Apostolicam cum clero Hispanico in Regnis Aragoniae, et Mursiae in die commemorationis defunctorum et illius octavam integram concederetur sacerdotibus meae Dioecesis, et reliquorum Regnorum Sacrae Coronae Hungaricae annexorum, magna ex parte sub Turcis gementium, ut tres missas pro mortuis qualibet die possent recitare. Illa porro pars meae Dioecesis quae per Valachos occupatur, parochis schismaticis est refertissima, a quibus multa contra iurisdictionem meam et puritatem catholicae religionis committuntur. Magna quoque iniuria meae Ecclesiae et mensae episcopalis Commendatarius Teutonicus totam metriiuntem ditionem sibi vindicat, ut neque visitationes in ea peragi nec decimas persolvi meae Ecclesiae permittat, reclamante antiqua consuetudine et sententiis iuridicis per Commissarios Apostolicos latis.

Cum Metropolitanus Hungari sub felicitatis recordationis Paulo Quinto Pontifice obtinuerint gratiam ut fideles in ipsorum provinciis possent vesci lacticiis et ovis diebus ieiuniorum ob aliquas causas, nihilominus in Dioecesi Zagrabiensi vulgaris plebs ferme scandalizaretur, ne dum fruatur a gratia, humiliter suggero ut Sanctitas Vestra concederet aliquas indulgentias iis, qui tempore ieiuniorum abstinerent a lacticiis et ovis, praesertim cum commoditas fluviorum meae Dioecesis sufficientes pisces subministret; sic enim et antiqua pietas staret, et gratia Sedis Apostolicae suam dignitatem retineret. (f. 10)

Cum viduitas parochiarum, ut dixi, curam pastorum exigat, nec facile liabeatur qui frangat panem parvulis petentibus illum, idcirco Sanctitas Vestra indulisset antecessori meo ut per aliquot annos liceret ipsi et successori extra tempora sacros ordines conferre, clericis parochiis praeficiendis, suppliciter insto ut haec gratia (quae iam expiravit) ad quindecim annos de novo benignitate Apostolica concedatur.

Cum sextum annum agam in residentia huius Ecclesiae a Wesperimiensi sede translatus, iam Dei gratia synodum diocesanam semel habui, ad provincialem vero et ad aliam nationalem in Hungaria legatos meos habui. Secundam diocesanam in mea Ecclesia ad decimam nonam proximi mensis iunii publice indixi.

Turrim Ecclesiae campanariam ligneam incendio testudinis et maioris arae absumptam, et mea paupertate et aliquorum eleemosynis marmorea materia et recentiori magisterio sive architectura Dei auxilio urgeo, ursurus et alteram si vita et modus suppetat.

Statuta Ecclesiae meae, ad quae Canonici in primis ingressu sui muneris tenentur solemniter iureiurando sese obstringere, cum contineant aliqua reformatione digna, si Sanctitas Vestra iusserit, pro meo posse gloriae Dei et aedificationi proximorum accomodare curabo. (f. 11)

De coetere Sanctitati Vestrae omnimodam felicitatem cum longitudine dierum adprecando, meque ad suos sanctissimos pedes supplex provolvendo, Ecclesiam et baculum mihi commissum, cum persona mea sanctissimae benedictioni suae exhibeo et indulgentiam Praelatis decedentibus concedi consuetam tempore a Deo praefixo humiliter et pie efflagito.

Franciscus Erghelius
Episcopus Zagrabiensis